

ФЕНОМЕН ПРОСВІТИ БАТЬКІВ У СПАДЩИНІ ПРОВІДНИХ ПЕДАГОГІВ

© Довженко Т. О., 2015
<http://orcid.org/0000-0003-1384-511X>

У статті йдеться про важливий складник навчального процесу – просвіту батьків. Розглянуто динаміку розвитку цього феномену на різних етапах розвитку людства та педагогічної науки. Проаналізовано різні підходи до організації просвіти батьків, окреслені відомими світовими педагогами. Аналіз різних джерел дозволяє визнати, що незважаючи на відомі педагогічні і психологічні дослідження в цій сфері, проблемі соціально орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з батьками приділяється недостатня увага. Нові соціально-педагогічні умови вимагають розробки соціально орієнтованої моделі підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками, запровадження відповідної соціально-педагогічної технології навчання студентів. Визначено, що у давнину склалися такі напрями виховання – у сім'ї й у суспільних установах, цілі сімейного й суспільного виховання можуть не збігатися, а іноді й суперечити. Враховуючи це, держава намагалася впливати на сімейне виховання, транслювати батькам цілі та зміст виховання.

Ключові слова: *просвіта, батьки, педагогіка, взаємодія, процес, навчання.*

Довженко Т.А. Феномен просвещения родителей в наследии ведущих педагогов.

В статье говорится о важной составляющей учебного процесса - просвещение родителей. Рассмотрена динамика развития этого феномена на разных этапах развития человечества и педагогической науки. Проанализированы различные подходы к организации просвещения родителей, выделенные известными мировыми педагогами, которые позволяют признать, что, несмотря на известные педагогические и психологические исследования в этой сфере, проблеме социально ориентированной подготовки будущих учителей начальной школы к работе с родителями уделяется недостаточное внимание. Новые социально-педагогические условия требуют разработки социально ориентированной модели подготовки будущих учителей к работе с родителями, введение соответствующей социально - педагогической технологии обучения студентов.

В статье определено, что в древности сложились следующие направления воспитания - в семье и в общественных учреждениях, цели семейного и общественного воспитания могут не совпадать, а иногда и

противоречить. Учитывая это, государство пыталось влиять на семейное воспитание, транслировать родителям цели и содержание воспитания

Ключевые слова: просвещение, родители, педагогика, взаимодействие, процесс, обучение.

Dovzhenko T. Phenomenon of parents' education in the heritage of leading educators.

The article says that today in Ukraine problem of pedagogical education of parents needs to justify the theoretical foundations for its solution in line with the tasks of modern education development. Resolving this issue is associated primarily with its advanced systematic scientific study, the results of which should be reflected in the creation of public educational programs of pedagogical parents' education.

As analysis of current education practice shows, productive interaction and cooperation of teachers and parents in the education of children are a rare exception because of objective and subjective circumstances. And scientists and practicing teachers, and parents recognize that the contradiction between the school and family are only being exacerbated.

In this situation school and professional teachers could fill gaps in psychological and pedagogical knowledge of parents. Pedagogical education in its functional purpose is primarily to promote pedagogical parents' self-education and on this basis build new relationships with them. The directions of education in the family and social institutions were formed in ancient times. In the social institutions the purpose of education is objective because it should to agree with the requirements of society. The purpose of family education is subjective because it expresses the thoughts of a particular family about the way it seeks to raise the child. Thus, the purposes of family and public education can be not the same. Given this, the state tried to influence on family education, pass purposes and content of education to parents.

Analysis of different sources allow to recognize that, despite the well-known pedagogical and psychological researches in this area, the attention, paid to the problem of socially oriented training primary school teachers for work with parents, is insufficient. New social and pedagogical conditions demand of socially oriented model of training future teachers for work with parents, introduction of appropriate social and pedagogical technology of education of students.

Key words: education, parents, pedagogic, interaction, process, education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування української системи освіти гостро постало питання взаємодії вчителя та батьків на різних етапах педагогічного процесу. Сім'я є першою ланкою, що формує мотивацію дитини до навчання, готує її до складного процесу конструктивної взаємодії зі шкільним колективом. Дуже часто не лише дитина, а й її доросле оточення не

готові до успішного оволодіння навчальним матеріалом, входження в цілісну систему навчання та виховання. Між тим, сучасна педагогічна наука накопичила чималий досвід просвіти батьків.

Грунтовний аналіз різноманітних науково-методичних джерел доводить, що означена проблематика була актуальною ще за часів античності та активно розвивалася на різних етапах становлення педагогіки.

Мета статті полягає у вивченні спадщини провідних педагогів минулого в царині просвіти батьків учителем.

Виклад основного матеріалу. Культурний розвиток давньої Греції сучасники аналізують за давньогрецьким епосом, іншими літературними пам'ятками. Як відомо, герої Гомера виховувалися домашніми наставниками, зазвичай старійшинами. З цього можемо припустити, що організованої батьківської просвіти у часи античності сформовано не було. Батьківська просвіта, ймовірно, орієнтувалася на вдосконалення доблесті сина. Це доводить, наприклад цитування Гомера: «Пусть о нем некогда скажут, из боя идущего видя он и отца превосходит» (Гектор про свого сина.)

У Стародавній Греції, питання родинного виховання розглядалось багатьма мислителями. Одним з найперших був Демокріт. Величезне значення він надавав прикладу дорослих («Благомисліє батька — краще повчання дітям»), словесному впливу, вихованню «переконаннями» і «доводами», привчання до праці, без якої діти не можуть «навчатися ні письму, ні музиці, ні гімнастиці... ні здатності соромитися». Взагалі, можна сказати, що у фрагментах праць Демокріта, які дійшли до нас, відображено вимогу починати виховання дітей з малих років.

Найбільш насиченими повчаннями життєвої мудрості, повчаннями юнацтва відзначаються поетичні твори Гесіода. Свої повчання Гесіод подає й безпосередньо у притчах - про Пандору (походження лиха в світі), про зміну віків (поступове погіршення людства), про соловейка, що потрапив до пазурів яструба. Наведемо для прикладу поради філософа, вміщені в поемі «Роботи і дні»: «А чоловікові правду він дав, найкоштовніше благо. Хто, усвідомивши правду, її привселюдно шанує, щастя дає тому Зевс, що далеко сягає очима. Як же хто, свідчачи, каже неправду й клянеться брехливо, той справедливість порушив, самого себе загубивши. Після такого й нащадки лишаться у світі нікчемні, хто присягає правдиво, у того й нащадки величні ... Стане легкою

здаватись дорога, важка попереду. Той є найкращий за всіх, хто в кожному ділі своєму сам собі раду дає, вибираючи завжди найкраще. Рівно шаную й того, хто слухняний на добру пораду» [1].

У Спарті вихованням здорових дітей опікувалися досвідчені годувальниці, які цінувалися у всій Греції. Годувальниці вміли розвивати у вільній руховій активності фізичні здібності дітей, привчали до раціонального харчування, виховували сміливість, вміли зупиняти дитячий плач і попереджували дитячі капризи. В Афінах, як відомо, дитина в родині перебувала під наглядом раба – педагога, який займався вихованням дитини.

Актуальними в наш час залишаються настанови природовідповідного виховання, висловлені Піфагором, щоб «діти не поводитися як малюки, юнаки – по-дитячи, мужи – по-юнацьки, а старі не впадали в маразм [2].

Із творчості відомого учня Сократа, засновника філософії школи кініків Антисфена довідуємося про те, що в епоху античності просвіта батьків орієнтувалася на вироблення звички долати труднощі. Філософ порівнював труднощі із собаками: вони кусають лише тих, хто до них не звик. Обов'язковою умовою виховання Антисфен визначав загартування, вироблення сили волі, духу, відмова від зручностей. «Нехай діти наших ворогів живуть у розкоші» - зазначав він [3].

За Аристотелем, батьківська просвіта має розкривати і узгоджуватися з природою людини. Головна мета такої просвіти – виховання у молоді добродійності. Двобічний характер виховання Аристотель ототожнював за схемою соціальних відносин: «раб – хазяїн», «дружина – чоловік». Аристотель був переконаний у тому, що батьки мають усвідомлювати значимість впливу на своїх дітей трьох чинників: зовнішній (як людина сприймає довкілля органами чуття); внутрішній (розвивають внутрішні сили, природні задатки в людині); цілеспрямований вплив суспільства, держави (для вироблення соціально значимих рис і якостей характеру людини). Головним завданням батьківської просвіти, за Аристотелем, можна виділити осмислення загальних і особливих законів розвитку природи дитини, вдосконалення людського розуму [3].

Велику увагу родинному вихованню приділяв також і Аристотель: «До всього, до чого можна привчити дитину, краще привчити її безпосередньо з пелюшок» [6]. На його думку дитина до семи років повинна виховуватися в сім'ї. Слідуючи принципу природовідповідності, він вважав, що до семи років,

в дітях переважає зростаюче життя, тому треба насамперед розвивати їх організм. Головне для малят харчування, рух, загартування. Діти повинні займатися відповідно до їх віку грою, їм корисно слухати розповіді і казки (неодмінно схвалені владою), дітей потрібно навчати мові. З п'яти років батьки повинні готувати їх до школи. Займатися моральним вихованням дітей повинні головним чином батьки.

Щодо римської сім'ї, то в ній тривалий час зберігалися виховні традиції родової общини, однак характер домашнього виховання залежав насамперед від того, яке положення сім'я займала на соціальних сходах римського суспільства. Вихованням хлопчиків починали займатися чоловіки: батьки, вихователі, іноді запрошені з Греції. Хлопчиків привчали до чоловічих занять, і передусім вчили їх володіти зброєю.

В епоху еллінізму на прикладі поетичних творів Герета довідуємося, що головною турботою батьків було дати освіту дитині. Освічена людина могла забезпечити батьків у старості. Цікавими для педагогічної просвіти батьків видаються погляди Сенеки, який своїми філософськими поглядами випередив християнські міркування щодо організації виховання дітей. За Сенекою, основою взаємодії батьків і дітей є «норма». Тому батьки мають чітко усвідомлювати і своєю поведінкою в житті повинні визначати цю «норму». Найважливішою наукою Сенека уважав філософію. Саме з неї на думку філософа майбутні батьки черпали знання про добро і зло [2].

Представник Стародавнього Риму Марк Фабій Квінтіліан критикував сімейне виховання у вищих шарах римського суспільства, де діти допускалися на бенкети і ставали свідками не найкращої поведінки дорослих; засуджував батьків за потурання дітям і недооцінку важливості періоду дитинства для становлення особистості людини. Він вимагав від батьків, годувальниць і нянь, щоб вони пам'ятали, що дитина дуже сприйнятлива і в ній легко вкоріняється як хороше, так і погане; це потрібно враховувати і при виборі товаришів однолітків і педагогів. Квінтіліан так само висловив низку цінних порад майбутнім батькам щодо організації виховання дітей. Наприклад, він уважав за необхідне володіння батьками прийомами спостереження. Щоб виявити істинну природу дитини батьки мали спостерігати її у похвалі і покаранні. У творі «Про виховання оратора» філософ і педагог наголосив, що серед обов'язків батьків важливим є підготовка дітей до вступу в школу [2].

Візантійська культура сформувала високий рівень домашньої освіти дітей і молоді з опорою на греко-римську культуру. У простонародних сім'ях батько здійснював початкове християнське виховання і передачу знань певного ремесла сину, від матері донька засвоювала досвід домоведення. У багатих сім'ях дітей обов'язково залучали до систематичного читання священних книг.

Батьківською просвітою опікувалися переважно священники умовою правильного виховання, як зазначав відомий богослов Василь Кесарійський, - по можливості віддалення від світських справ, занурення у молитви і пост. У спілкуванні батьків з дітьми важливим уважав уміння аналізувати, досвіду самостійного мислення.

В епоху Відродження в аспекті батьківської просвіти головну увагу було приділено проблемі передачі дітям досвіду володіння ремеслом (щодо хлопчиків). Особливо яскраво ця теза представлена у трактаті іспанського філософа Р. Луллія «Дитяче учіння», де він пояснював, чому в родинях, де діти вчаться ремесла виховання дає кращі плоди, ніж там, де вони перебувають у святковості.

Починаючи з епохи Нового часу (XVII – XVIII ст.), питання батьківської просвіти набували ознак системності і змістового наповнення. Особливо виразним у цьому плані є педагогічний спадок Я. Коменського. У його фундаментальній праці «Всезагальні поради про виправлення діянь людських» багато уваги приділено ролі батьків у вихованні дітей, способах і змісті їх підготовки до виконання батьківських обов'язків.

«Показавши, що райські рослини – християнське юнацтво – не можуть рости на зразок лісу, а потребують опікою, слід розглянути, на кого ж падає це піклування. Всього природніше визнати, що воно падає на батьків, щоб ті, кому діти зобов'язані життям, виявилися і джерелом для них розумної моральної і святого життя» - зазначав славетний педагог [6]. «Однак при різноманітті людей і їхніх занять рідко зустрічаються такі батьки, які могли б самі виховувати своїх дітей або за родом своєї діяльності мали б необхідним для цього дозвіллям. Тому давно вже практикується порядок, при якому діти багатьох сімей ввіряються для навчання спеціальним особам, що володіє знаннями та серйозністю характеру. Цих вихователів юнацтва звичайно називають наставниками, вчителями ...» [там само]. Це розлоге цитування доводить, що Я Коменський ставив вчителів тільки на друге місце після

батьків. Тобто, з цього можна зробити висновок, що основну роль у вихованні дітей відіграють саме батьки. Слід зазначити, слідуючи за Платоном і Аристотелем, основними чеснотами Я. Коменський вважав мудрість, поміркованість, мужність і справедливість. І головними засобами їх виховання був приклад батьків. Тобто сім'я, на думку Я. Коменського, є головним засобом морального виховання.

Наступною важливою місією батьків є пробудження і підтримка в дітях прагнення вчитися: «Прагнення до навчання пробуджується і підтримується в дітях батьками, вчителями, школою, самими навчальними предметами, методом навчання та шкільним начальством. Якщо батьки в присутності дітей з похвалою відгукуються про слово та вчених людей або, спонукаючи дітей до старанності, обіцяють їм гарні книги, гарний одяг чи ще щось приємне, якщо хвалять вчителя (особливо того, якому хочуть доручити дітей) як з боку його вченості, так і гуманного ставлення до дітей (адже любов і захоплення є найсильнішим засобом, щоб викликати прагнення до наслідування); нарешті, якщо вони іноді пошлють дітей до вчителя з дорученням або маленьким подарунком і пр., то легко досягти того, що діти щиро люблять і науку і самого вчителя» [6].

Підкреслюючи всю важливість і необхідність батьківської просвіти для успішного родинного виховання, Я. Коменський у "Великій дидактиці" створив образ материнської школи. Треба відзначити, що мету цієї школи Я. Коменський бачив у розвитку і вправлянні переважно зовнішніх почуттів, щоб діти привчалися звертатися правильно з оточуючими їх предметами і розпізнавати їх. Стисло представимо основні характерні риси цієї школи. «У перші ж роки дерево негайно ж випускає зі свого стовбура всі головні галузі, які воно буде мати і яким надалі доводиться тільки розростатися. Отже, таким же чином, чого б ми не хотіли навчити на його користь протягом всього життя, - все це повинно бути викладено йому в цій першій школі. Що це можливо, ясно буде з нашого швидкого перегляду всього того, що підлягає вивченню» [7]. Далі Я. Коменський наводить список предметів, які, на його думку, необхідно вивчати в материнській школі. Але тут треба зробити застереження, тому що, ці предмети не є предметами як такими, а швидше є їх початками: «Метафізика в загальних рисах спочатку засвоюється тут, оскільки діти сприймають все в загальних і неясних обрисах, помічаючи, що все, що

вони бачать, чують, відчують, споглядають, все це існує, але, не розрізняючи, що це таке зокрема, і лише потім поступово в цьому розбираючись. Отже, вони вже починають розуміти загальні терміни: щось, ніщо, є, немає, так, не так, де, коли, схоже, не схоже і т. п., що загалом, і є основою метафізики. У природознавстві до цього перше шестиріччя можна довести дитину до того, щоб вона знала, що таке вода, земля, повітря, вогонь, дощ, сніг, камінь, залізо, дерево, трава, птиця, риби. Початки фізики дитина отримує завдяки тому, що починає розрізняти і називати світло і темряву, тінь і відмінності основних кольорів: білого, чорного, червоного. Початки історії полягають у тому, щоб дитина могла пригадати і розповісти, що сталося нещодавно, як той або інший в тій чи іншій справі діяв, - нічого, якщо це буде, хоча б тільки по-дитячому. Коріння арифметики закладаються завдяки тому, що дитина розуміє, коли йдеться мало і багато; вміє рахувати, хоча б до десяти, і зробити спостереження, що три, більше, ніж два, і що одиниця, додана до трьох, дає чотири тощо [7].

Я. Коменський радив у зміст материнської школи вводити елементи геометрії, статички, граматики, діалектичного мистецтва, музики, здійснити знайомство з поезією, політикою, дати уявлення про моральність. Тобто, ми бачимо, що на сім'ю покладається колосальна відповідальність за розвиток дитини. Я. Коменський указував: «Все легше утворюється в ніжному віці» [7]. Тобто, відповідно до принципів природовідповідності та вікової періодизації, Я. Коменський вважав, що сімейне виховання (материнська школа) є першим і одним з найголовніших етапів дитячого виховання і навчання.

Я. Коменський є автором першої у світі педагогічної праці для батьків «Материнська школа». Головною тезою педагога взагалі, і в контексті батьківської просвіти зокрема є оволодіння пансофією, яка розумілася як гармонійне відображення свідомості людини реального і уявного світу. Це відображення педагогу бачилось в пан гармонії: усе в світі пов'язане, окремі частини цілого відображають в собі риси загального. Практично це виявлялося у наступних пропозиціях:

- батьки мають стати володарями усіх творінь, що означає використовувати всі речі за їх призначенням, вживати їх з користю для себе, поводити себе з гідністю і святістю, розуміючи, де, коли і до якої мети слід

поступатися ближньому, уміти розумно керувати своїми зовнішніми і внутрішніми діями;

- батьки мають ясно уявляти досконалий образ Бога – джерела усіх речей;
- батьки повинні володіти сучасними науковими знаннями, доброчинністю, благочестям;
- характер і вид професійної діяльності батьків не повинен бути вирішальним чинником виховного впливу на дитину.

Виданий педагогом підручник "Світ чуттєвих речей в малюнках" був свого роду ілюстрованою дитячою енциклопедією, якій могли користуватися батьки при заняттях з дітьми. Матір Я. Коменський вважав першим і головним вихователем дитини. Її наділяв педагогічною інтуїцією і тонким знавцем психології, дитячих інтересів, переживань і можливостей. Саме мати забезпечує розвиток чуттєвої сфери людини, розвиток мовлення і початкових умінь, і моторики рук.

В організації батьківської просвіти педагог пропанував спиратися на божественну мудрість, природний розум і власну волю.

Продовжувачем ідеї сенсуалістичної теорії пізнання і обов'язкової батьківської просвіти став англійський філософ, просвітник і державний діяч Дж. Локк. Концепція виховання джентльмена детально викладена у трактаті «Думки про виховання». У цьому творі Дж. Локк обґрунтував доцільність домашнього індивідуального виховання нової людини. Така форма визначалося успішною, оскільки давала змогу обмежити негативний вплив зовнішніх чинників на формування нової особистості.

Відповідно Дж. Локк ратував за педагогічну спрямованість поведінки батька, який за категоричним судженням просвітника, зобов'язаний стати кращим вихователем для свого сина. У трактаті «Думки про виховання» педагог виклав зміст програми домашнього виховання джентльмена [6].

Французький просвітник Ж-Ж. Руссо виклав свої ідеї про природне виховання вільної людини у трактаті «Еміль або Про виховання». Ж-Ж. Руссо був переконаний у тому, що виховання сприятиме природному розвитку дитини лише у тому випадку, якщо матиме природо відповідний характер, буде пов'язаний з природним розвитком індивіда і спонукати його до самоосвітнього оволодіння особистим досвідом і знанням на основі цього досвіду [9].

У контексті проблематики нашого дослідження педагогічна просвіта батьків – згідно концепції Ж-Ж. Руссо має бути спрямоване на навчання батьків способом передачі досвіду і вміння самокерування своїм природнім розвитком. Батьки мають спершу освідомити свою місію: творіння нової людини (це відрізняється від мети – підготовка християнина і добродіяльного громадянина). Для реалізації цієї нової для того часу місії батьки повинні були опікуватися розвитком істинної свободи людини. Просвітник закликав батьків розвивати в дитині природність, яка виявляється у таких рисах: відчуття свободи і незалежності, прагнення праці, самостійність, самоповага, прагнення перебувати в природному середовищі Ж-Ж. Руссо закликав відмовитися від будь-яких методів виховання, які передбачають підкорення волі дитини волі батьків і вихователів. Однак, просвітник наголошував, що дитина не повинна бути наодинці із собою. Батьки, вихователі мають супроводжувати дитину в усіх її випробуваннях і переживаннях, направляти, «допомогти взяти ношу, а не нести її» [9]. Саме батьки є першими людьми в житті дитини, які мають створити сприятливе середовище для вироблення самостійності і свободи, прояву і розвитку природних задатків.

Усі дидактичні і виховні прийоми, за Ж-Ж. Руссо, слід узгоджувати з інтересами і досвідом дитини. У цьому головна теза педагогічної концепції просвітника.

Змістове наповнення програми батьківської педагогічної просвіти за Ж-Ж. Руссо бачиться залежним від віку дитини. Так для матері, яка має немовля (від народження до двох років) головна увага зосереджена на знаннях фізичних здібностей та методів їх природного розвитку, формування первинного чуттєвого досвіду. Батьки в цей період повинні сумлінно і чітко виконувати природні зобов'язання по догляду за дитиною. Вони мають навчатися терплячості і відповідальності, наполегливості, з якою необхідно вивчати причини дитячих чуттєвих реакцій. Більше уваги батькам слід приділяти із вивченням способів загартування і фізичного розвитку дитини.

Для періоду розвитку дитини від 2 до 12 років Ж-Ж. Руссо батьки мають створити середовище природного розвитку і активної діяльності розуму. Цікаво, що в цей період педагог пропонував відмовитися від книжного навчання, а зосередитися на формуванні різнобічного чуттєвого досвіду дитини. Дитину слід поміщати в умови, які спонукатимуть до запитань,

самостійних роздумів. Участь дитини у спільній трудовій діяльності, за Ж-Ж. Руссо, не лише формує працьовитість, а й вчить дитину різним стилям соціальних відносин.

Виховання моральності, емоційної культури має стати турботою батьків і вихователів юнака від 15 років. Батьки мають розвивати в юнакові позитивні емоції, спрямованні на гуманне ставлення до людей, доброту, співчуття.

Ж-Ж. Руссо радив відмовитись від настанов і повчань, а давати приклад спілкування з хорошими людьми. У цей період педагог пропонує віддалити юнака від міста де багато спокус і аморальності.

Цікаво, що предметом батьківської просвіти за Ж-Ж. Руссо може стати історія, яка дає змогу побачити сцени людського життя без участі в них.

Ж-Ж. Руссо уважав тогочасне суспільство аморальним. Причинами цього уважав суперечності між здібностями і бажаннями людей, у прагненні побудувати власний добробут за рахунок інших, у відсутності рівноваги між силами і волею. Просвітник уважав, що в такому суспільстві зберегти у простоті і цноті молоду людину дуже важко, так само важко, зберегти її від помилок і негідних вчинків. У світ моральних і життєвих відносин батьки мають уводити юнака поступово, обережно, уникаючи формування єдиної пристрасті – любові тільки до самого себе [9].

Важливого значення педагогічній просвіті батьків надавав Й. Песталоцці. Його педагогічна концепція передбачала формування шкільного середовища, подібного до великої родини, де спільну мету виховання реалізують батьки учнів і педагоги. Мати, на думку Й. Песталоцці, краще за інших здатна досягнути, що відчуває її дитина, до чого вона здатна, чого бажає. Знаючи це, вона може правильно, відповідно до природних особливостей, виховувати малюка з дитинства. "Година народження дитини є перша година її навчання", - наголошував Й. Песталоцці. Він визначив завдання, зміст, розробив методику первинного виховання в сім'ї, сам ініціював просвітницькі заняття з батьками дітей. Й. Песталоцці вважав, що мати повинна з раннього віку розвивати фізичні сили дитини, прищеплювати їй трудові навички, виховувати в неї любов до людей, вести до пізнання навколишнього світу. Виховні впливи батьків і педагогів мають бути спрямовані на гармонійний розвиток усіх природних даних дитини [9].

Надаючи величезне значення педагогічній просвіті батьків, Й. Песталоцці склав спільно з одним із співробітників Бургдорфського інституту спеціальний посібник "Книгу матерів, або Керівництво для матерів, як їм навчити своїх дітей спостерігати і говорити". Вважаючи, що першим об'єктом спостережень дитини має бути її власне тіло, Й. Песталоцці в цій книзі показав, як за допомогою спеціальних вправ мати може навчити свою дитину спочатку показувати і називати частини тіла, їх кількість, властивості, функції, а потім перейти до ознайомлення дитини з предметами, які її оточують удома, в природі, в суспільстві.

У праці «Лебедина пісня» (1826) на основі принципу природовіповідності обґрунтував важливість попереднього навчання й підготовки матері до виховання дітей, наголошував на важливості утримувати немовля у стані спокою і задоволення. Й. Песталоцці акцентує увагу на тому, що реалізація принципу природовіповідності можлива лише за умови виховання дитини раннього віку рідною матір'ю. Підкреслює, що батьківський дім повинен стати для дитини справжньою школою моралі і вважає, що домашнє виховання знайде продовження і в школі. А в школі дитина має почувати себе так само невимушено і вільно, як і в сім'ї [9].

Також основні питання сімейного виховання він розкриває і в інших роботах «Лінггард і Гертруда» (1781-1787), «Як Гертруда навчає своїх дітей» (1801), «Листи про перебування у Станці» (1799) , підкреслює важливість матері як найпершої виховательки, визначає головні завдання батьківської педагогіки, розкриває шляхи вирішення їх, один із яких – знання основ психології та педагогіки [9].

Дуже цінним для сьогодення було прагнення Й. Песталоцці систематизувати коло первинних уявлень дитини, розташувати їх по зростаючій мірі труднощі і навчити матерів поступово і послідовно знайомити дитину з її оточенням, розвиваючи на цій основі розумові сили і здібності. Проте згадана вище книга для матерів переобтяжена зайвими подробицями, а деякі з рекомендованих Й. Песталоцці вправи стомливі.

Варто наголосити на тому, що педагог бачив в матері основного вихователя дитини. Просвітник для дітей, які не можуть отримати в сім'ї належного виховання, пропонував організувати при школах спеціальні класи. Робота в них повинна була будуватися за типом первинного сімейного

виховання і докорінно відрізнитися від того словесного навчання, яке панувало в звичайних «школах для малолітніх» того часу. Організацією цих класів Й. Песталоцці мав на увазі здійснити спадкоємність між дошкільним і шкільним вихованням.

Висновки. Таким чином, ґрунтовний аналіз педагогічної спадщини доводить, що проблема просвіти батьків постійно перебувала в полі зору провідних вчених. На різних етапах розвитку людського суспільства просвіта здійснювалася по-різному, однак провідна роль сім'ї, необхідність залучення батьків до активної участі в навчально-виховному процесі визнавалася фактично всіма видатними педагогами.

Накопичено чималий досвід просвіти батьків і в системі вітчизняної педагогічної думки. Розробка цього напрямку і становить **подальшу перспективу** нашого дослідження.

Література

1. Українська радянська культура : Довідник . – К., 1994. – 268 с.
2. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис / Олекса Воропай. – Мюнхен, 1958. – Т. 1-2.
3. Златоуст Иоанн. Уроки о воспитании детей / Иоанн Златоуст. – М. : Светлячок, 1992. – 15 с.
4. Журавлев В.И. Взаимосвязь педагогической науки и практики / В.И. Журавлев– М. : Педагогика, 1984. – 176 с.
5. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: Теорія та історія: Навч. Посібник / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995. – 237 с.
6. Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства XIV—XVII вв. / [Сост. С. Д. Бабишин, Б. Н. Митюров; Вступ. ст. Д. С. Лихачева, Г. М. Прохорова]. - М. : Педагогика, 1985. – 363 с.
7. Коменский Я. А. Материнская школа / Я.А. Коменский // Избранные педагогические сочинения : в 2 т. — М. : Педагогика, 1986. – С. 46-51.
8. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические сочинения : в 2-х томах / И. Г. Песталоцци : [ред. В.А. Ратенберг, В.М. Кларин]. – М., 1993. – Т.1. – 1993. – 334 с. ; Т.2. – 1993. – 416 с.
9. Руссо Ж.-Ж. Эмиль, или О воспитании / Ж.-Ж. Руссо // Избранные труды : в 3 т. : [Пер. с фр.]. – М. : Гослитиздат, 1961. – Т. 1. – 1961. – 851 с.